

3 نامەى ئەنگلس بـ ماركس و: سـلام بـدو

لەم 3 نامەى بە كورتى تـوانىنى ماركس و ئەنگلس پىشان دەدەن سەبارەت بەو بارودـخە كە پـغەمبەرى ئىسلام شـى كـردووه. ئەمە يەكەم نامەى و لە رـژانى داھاتوو دوو نامەكەى تـرىشان بـاودەكەمەوه.

نامەى ئەنگلس بـ ماركس

مانشىستەر 24، ئايار. 1853

... دوـئـ ئەو كـتـبـەم خوـندەوه كە باسىم بـ كـردى سەبارەت بە نەقشە عەرەبىيەكان وچـن بايەخى خـى ھەيە سەرەـئـى ئەوھى كە گشتى باسى پياوئايىنيەكان و تەوراتە بەشـوھى بـزئاوهر. سەرکەوتنە مەزنەكەى لەوھدايە كە توانىويەتى بيسەلمـئـ كە جىبـن ھەندـ ھەـئـى كـردووه سەبارەت بە جوگرافىاى كـن. ئـمە ئەتوانىن بەـو ھەـئـى نە ئەو ئەنجامە دەستكەوتـت كە لاھوتى جىبونىش ھەـئـى. بابەتەكەى جوگرافىاى مـژوويى دوورگەى عەرەبىيە بە قەـئـمى بەـئـز(شارل فـرست)ەـ.

ئەوھى مـرـق ئەتوانـت لەو كـتـبـە دەستىكەوتـت، ئەمەى:

1- باسى رەچەـئـك لە (تكوين) و پـئـى واىە رەچەـئـكى نوح و ئىبراھىمە...ھتد، ھەژمارى زـر درووستە بـ عـلـە بيا بانىشەكانى ئەو كاتە. بە گوـرەى خزمایەتى زمانەوانى نـزىك يان دوور...ھتد و، وەك دەزانىن ئەو عـلـە بيا بانىشەكانە لەو كاتە و تا ئـستاش بەردەوام ناوى خـى يان ناوہ(وہچەى صالد، وہچەى يوسف...ھروا)، واتە كوـئـانى فـان و فیسارە وہچە و ئەم ناولـئـنە كە لە شـوھى بوونى شوانكارى سەرچاوەى وەرگرتووہو، لەدوايیدا ھەر بـ ئەم ناولـئـنە دەمانباتەوہ.

ناو ھەژمارەكەى (تكوين) زیاد يان كەم دووپات دەكرـئـتەوہ لە جوگرافىا ناسە دـرینەكان. ھەروا رـژھەـئـات ناسە نوـئـكان دەيسەلمـئـن كە ناوہ كـنەكان لەگەل گـئـانكارىيەكان لەسەر زاراوہ ناوچەيەكان ھـشتا لە زـر بەى ناوہكان ماونەتەوہ.

ھەرچىيەك روويدا بـت، دەرەكەوتـت كە خودى جووہكان ھىچ تر نەبوون بـجكە لە عـلـئـكى بچووكى بيا بانىش، رـكـ وەك ھەموو ئەوانىتر و، بارودـخە ناوچەيەكان و كشتوكاـيىيەكەى لە ناكـكيدا بوون لەگەل بيا بانىشەكانى تر.

2- ئەوھى پەيوەندى بە داگیركارىيە گەورەكانى عەرەبەوہ ھەيە كە

کاتی خای باسماڼ لایوه کړد؛ بیا بانښنه کان وهک مه غوله کان، ماوه ماوه کاری داگیرکارانه یان ده کړد. ئیمبرات ریه تی ناشووری و بایلی هاوتا له لایم عله عره به شوانکاره کان دامه زران که پاشان خه لافه تی به غدایان لای دامه زرا.

کلدانیه کان که دامه زرا نه رانی ئیمبرات ریه تی بایلین، ئاستاش به هه مان ناو (بنی کالد) و شوېن هه.

په ره سه ندنی خای رای شاره کان وهک نه ینه وا و بابل به هه مان شووه به وردی پشی 300 سا روویدا و هاوش ووه یان شارگه لی مه زن دامه زران وهک (أغرا و دهلی و لاهور و مونا) له هیندستانی رزه بات به هی داگیرکاری ئه فغانی یان تهری. ئا بهم شووه یه فتوحاتی مهحه مدهی زراک له خه سه لته تایبه ته کانی له ده سته دا.

3- پده چ کاتی عره به کان له ناشووری رئاوا جښین بوون، وهک بینا سازیه کان یان ده یسه لم نن، شان یان له شان شارستانییه تی میسری و ناشوورییه کان یان ده دا. ئه مه شتی زرا له فتوحاتی مهحه مدهی روونده کاته وه. ئه وهی په یوه ندی بهو ئاینه وه هیه، پده چ بات به گوهری ئه وه نه قشه کانه له ناشوور که تدا نه ریتی کانی قهومی عره بی با ده سته تایبه ت به یه کتا په رهستی (له ن و هیندی و ئه مریکاییه کان یش با ده سته)، ئه وه نه ریتیه که عیبرانییه کان به شی زرا که می له وه نه ریتیه پکده ه نن.

شوشی ئاینی مهحه مده وهک گشت بزووتنه وه ئاینییه کان، له رووکه شیدا بهرچدانه وه بوو، که انه وه یه کی زاره کی بوو به ره و رابردوو و ساکاری. ئه ماما کتبی گوایه پیرزی یه هودی هیچ تر نیه بجه له تمارگه یهک ب نه ریتی ئاینی و خه له کانه کانی عره به و راستکراوه ته وه به کردهی زوو جیا بوونه وهی یه هودییه کان له دراوس ده مارگیره کان یان، به ام بیا بانښنه کان- ئه مه ئاستا به روونی ب من دیاره.

ئوهی دهووری فهلهستین به دیوی عره ب ته نها به بیابان و زهوی بیا بانښنه کان گیراوه، شیکاری گه شه کردنی جودامان ب ده کات. به ام نه قشی عره بی ک و نه ریتیه کان و قورئان و ئه وسا کارییه که پمان ده کرات ره مزه کانی هه موو ره چه هکان بکه ینه وه... هتد، ئه م راستیه ده یسه لم ن کهوا ناوه که سهره کییه کهی عره بی بووه یان روونتر ب ین به گشتی سامی بووه وهک حه تی قاره مان تی ئیدا و ساغای ئه مانی لای خمان.

د سرتان: ف. ا

سهرچاوه: مراسلات مارکس انجلز، ترجمه فاد ایوب، لایه هی 83-92

نامه‌ی مارکس بـ ئه‌نگلس

له‌ندهن له 2 حوزه‌یران 1853

... ئه‌وه‌ی له نامه‌که‌ت په‌یوه‌ندی به‌ عبرانی و عه‌ره‌به‌وه‌ هه‌یه‌ بایه‌خ‌کی گه‌وره‌ی له‌لام ورووژانده‌، و به‌م بـ نه‌یه‌:

1- ده‌توانین بیسه‌لم‌نین که‌ هه‌ر له‌سه‌ره‌تای مـ ژووه‌وه‌ په‌یوه‌ندی گشتی هه‌بووه‌ له‌ نـوان ئـله‌ رـژه‌اتیه‌کان، له‌ نـوان به‌ش‌کیان که‌ جـنشین بوون و به‌شت‌کی تری ئـله‌کان درـژه‌یانداوه‌ به‌ ژیا‌نی بیانی.

2- له‌ سه‌رده‌می مه‌حه‌مه‌د رـگاکانی بازرگانی له‌نـوان ئـروپا بـ ئاسیا تا راده‌یه‌کی زـرگـا و شاره‌کانی دوورگی عه‌ره‌بی که‌ پشکی گه‌وره‌ی بازرگانیان هه‌بوو له‌ گه‌ل هیندستان، له‌ حا‌ته‌ی وـرانی بازرگانی بوون، به‌گشتی ئه‌م خـه‌ هـزکی گه‌وره‌ی پـدا.

4- سه‌باره‌ت به‌ مه‌سه‌له‌ی ئاینه‌که‌وه‌، له‌ هاوکـشه‌ گشتیه‌کاندا چاره‌سه‌ر ده‌کرـت و پاشان وـامی پرسپاره‌که‌ ئاسان ده‌کاته‌وه‌: بـچی مـژووی رـژه‌ات وه‌ک مـژووی ئاینه‌کان ده‌رده‌که‌وت؟

سه‌باره‌ت به‌ پـکهاتنی شاره‌ رـژه‌اتیه‌کان، مرـف ناتوانـت له‌ کتـبه‌که‌ی پیره‌ فرانسوا بیرنیه‌شت‌کی باشترو بریقه‌دار و جوان و زیندووتر بخوـنـته‌وه‌ (ماوه‌ی 9 سا‌ پزیشکی لاورنغ زیبه‌ بوو). (...)

بیرنـ پـیوايه‌ به‌راستی شـوه‌ی بنه‌ته‌ی هه‌موو دیارده‌کان له‌ رـژه‌اتـ مه‌به‌تی تورکیا و ئـران و هیندستانه‌- ئه‌وه‌یه‌ که‌ موـکایه‌تی تایبه‌تی زه‌وی بوونی نییه‌. ئه‌مه‌ه‌ کليلة‌ راته‌قینه‌که‌یه‌ و ته‌نانه‌ت بـ ئاسمانی رـژه‌اتی..

نامه‌ی ئه‌نگلس بـ مارکس

مانشسته‌ر له 6. حوزه‌یران، 1853

...له‌ راستیدا نه‌بوونی موـکایه‌تی تایبه‌تی زه‌وی کلیلی هه‌موو رـژه‌اتـ به‌نیسه‌ت مـژووی سیاسی یان مـژووی ئاینی، به‌ام سه‌یر ئه‌وه‌یه‌ چـن رـژه‌اتیه‌کان ته‌نانه‌ت به‌ شـوه‌ ده‌ره‌به‌گایه‌ته‌که‌یشی نه‌گه‌یشتن به‌ موـکایه‌تی خانوبه‌ره‌ ؟

پـموایه‌ هـکاره‌که‌ی به‌شـوه‌ی سه‌ره‌کی ده‌گه‌ته‌وه‌ بـ که‌شوه‌وا، بـ په‌یوه‌ندی به‌ سرووشتی زه‌وی، به‌تایبه‌تی به‌و به‌شی بیابانه‌ پانوبه‌رینه‌که‌ی که‌ له‌ دوورگی عه‌ره‌بییه‌وه‌ درـژه‌ی هه‌یه‌ تا ئـران و هیندستان و وـاتی و تهر تا ده‌گاته‌ به‌رزاییه‌کانی زوورگای ئاسیا. لـره‌دا ئاودـری ده‌ستکرد یه‌که‌م مه‌رجی کشتوکاـی بووه‌ و ئه‌مه‌ش کاری کـمه‌ه‌، هه‌رـم یان حکومه‌تی ناوه‌ند بووه‌. له‌ هیچ رـژـك له‌ رـژان هیچ حکومه‌تـکی رـژه‌اتی له‌ 3 ئیداره‌ زیاتری نه‌بووه‌: دارایی(چه‌پاوکردنی ناوخـ)، جه‌نگ(چه‌پاوکردنی ده‌ره‌وه‌ و ناوه‌وه‌)،

کاره گشتیه‌کان (بایه‌خ به زاوژ) ی ده‌دا.

حکومه‌تی به‌ریتانی له هیندستان به‌رچاو ته‌سکانه ره‌فتاری له‌گه‌ل خا ی یه‌که‌م و دووه‌م کردووه و خا ی سه‌همه‌میان به ته‌واوی پشتگو خستووه تا ئه‌و راده‌یه که کشتوکا ی و ات‌ه‌که مه‌ترسی و ران بوونی هه‌یه. ل‌ره هه‌رگیز ک‌برک‌ی ئازاد سه‌رناکه‌وت.

ئه‌و په‌ین‌ریزکردنی ده‌ستکردی زه‌مین‌ه ک‌تایی هات له‌گه‌ل خراپ‌بوونی سیست‌می ئاود‌ری، ئه‌و حه‌قیقه‌ته سه‌رسوو ه‌نه‌ره‌مان ب‌ ئاشکرا ده‌کات که ر‌ژک له‌ر‌ژان ته‌واوی ناوچه‌کان ئاوه‌دان بوون و ئ‌ستا نه‌ماون و له‌ناوچوون وه‌ک شاری (تدمر، بترا و که‌لاوه‌کانی یه‌مه‌ن و ناوچه‌گه‌لی تر له‌میسر و ئ‌ران و هیندستان) و ئه‌و راستیه‌شمان ب‌مان شی ده‌کات‌ه‌وه که یه‌ک جه‌نگی و رانکه‌رانه ده‌توان‌ت و ات‌ک ب‌ چه‌ندین سه‌ده چ‌ بکات و هه‌موو شارستان‌که‌ی له‌ناوببات.

پ‌موایه و رانکردنی بازرگانی له باشووری دوورگه‌ی عه‌ره‌بی پ‌ش مه‌حه‌مه‌د که ت‌ به درووستی ب‌ی چوون، یه‌ک‌که له ه‌کاره‌کانی ش‌شی مه‌حه‌مه‌د، ئه‌و ناوچانه‌ش ده‌گر‌ته‌وه. من م‌ژووی بازرگانی یه‌که‌م شه‌ش سه‌ده‌ی پ‌شی مه‌سیح به ت‌روته‌سه‌لی نازانم تا ب‌یاربده‌م له‌سه‌ر بارود‌خی ماددیانه به‌گشتی وبه گو‌ره‌ی پ‌ویستیش له‌باره‌ی ه‌کاره‌کانی په‌سه‌ندکردنی بازرگانی به‌گای ئ‌ران ب‌ ده‌ریای ره‌ش و به‌گای به‌نده‌ری فارسی ب‌ سوریا و ئاسیای ب‌چووک له‌سه‌ر ر‌گای ده‌ریای سوور. به‌هه‌ر حا‌ دیاره‌ دا‌بینکردنی ئاسایشی ر‌ژه‌یی ر‌کخراو ب‌ کاروانه‌کان له ئیمبرات‌رییه‌تی فارسی که ساسانییه‌کان حوکم‌انیان ده‌کرد، کاریگه‌ری گه‌وره‌ی هه‌بووه، به‌ام یه‌مه‌ن له‌انی 200-600 له‌ژ‌ر ده‌سه‌ات‌ی ئه‌حباشه‌کان بوو و تا راده‌یه‌ک یان داگیرکراوه یان تا‌انکراوه. شاره‌کانی باشووری دوورگه‌ی عه‌ره‌بی که ه‌شتا له سه‌رده‌می ر‌مانیه‌کان ئاوه‌دان بوون، له سه‌ده‌ی حه‌فته‌م یوون به که‌لاوه. له ماوه‌ی 500 سا‌دا بیابان‌نشینه‌کان ده‌ورو به‌ری ئه‌وه‌که‌لاوانه ب‌وایان ه‌نا به نه‌ریتی خورافی و ئه‌فسانه‌یی په‌تی له‌باره‌ی ره‌چه‌ه‌کیان (ب‌وانه‌ قورئان و م‌ژوونووسی عه‌ره‌بی الن‌فیری) و ئه‌و ئه‌لفوب‌یه‌ی که نقشه‌کانیان پ‌ نووسیوه‌ له‌و ده‌قه‌ره به‌ته‌واوه‌تی نه‌ناسراو بوون گه‌ر چی ئه‌لفوب‌ی تر نه‌بووه‌و خودی نووسین به‌کرده‌وه له‌بیرکراوو.

ئه‌و شتانه‌که ه‌اوش‌وه‌ی نه‌قشه‌کان بوون له پ‌یاندا ((پ‌ه‌وانه‌کان)) یش هه‌بوون و مه‌رجی بازرگانی گشتی بوون، ج‌ره و رانی راسته‌وخ‌ و توند‌ه‌و به‌ش‌وه‌ی ره‌ها ناکر‌ت راقه‌ی تریان ب‌ بکه‌ن ب‌جگه‌ له داگیرکاری حه‌به‌شییه‌کان که پ‌ش هاتنی مه‌حه‌مه‌د به 40 سا‌ له‌ناوبران. شایانی باسه‌ که ئه‌مه یه‌که‌م کاری هوشیاری قه‌ومی عه‌ره‌بی ب‌دا بوو و داگیرکارییه‌کانی فارسه‌کانیش له باکووره که

نزیک مه ککه بوونه وه، هاندهریان بوو.
من له رټانی داهاتوو بایه خ به ژیانی خودی مهحه مه د دهدهم و هه ره
چییه ک بټ، تا ئستا وای ده بینم مټرکی پهرپه رچدانه وهی
بیابان شینه کانه ډر به جووتیاره نیشته جټبووه کانی شاره کان،
ئوانه ی له و کاته دا که له ئاینه کانیان تا راده یه کی زټر بټه وشت
بوون به تټکه ټکردنی پهرستنی بټگه نیان بټسرووشت و ئاینی یه هودی و
مه سیحی بټگهن.

□

سه رچاوه: مراسلات مارکس انجلز، ترجمه فټاد ایوب، لاپه ټه ی 83-92